

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

УДК 343.851[167.2]

Джу́жа О. М. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, головний науковий співробітник відділу науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

АНАЛІЗ ЯК СКЛАДОВА ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОГРАМУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В РЕГІОНІ

Окреслено проблеми аналітичної роботи підрозділів Міністерства внутрішніх справ України, спрямованої на протидію злочинності в різних регіонах країни. Злочинність проаналізовано в контексті її віктимологічної складової. Акцентовано на джерелах інформації про злочинність (статистичні обліки, статистичні картки). На підставі статистичного аналізу запропоновано висновки та рекомендації щодо якості й удосконалення кримінологічного аналізу.

Ключові слова: аналіз злочинності, прогнозування та програмування заходів протидії злочинності, соціальна занедбаність, кримінальна ураженість, кримінальна ситуація, статистичні обліки, статистичні картки, статистичний аналіз.

Аналіз злочинності має бути перспективним і не зводиться лише до фіксації минулих станів, а давати підстави для її прогнозування загалом й окремих злочинів зокрема. Прогнозування є необхідним для програмування заходів протидії злочинності.

Важливо забезпечити цілеспрямованість аналітичної діяльності, правильно формулювати її завдання, вихідні гіпотези, визначити певний рівень і зберігати готовність до отримання нових, навіть непрограмованих даних [1, с. 21].

Підставою для оцінювання рівня злочинності шляхом порівняння різних регіонів чи періодів є комплекс зовнішніх і внутрішніх характеристик злочинності, а не лише дані про її загальну поширеність.

Злочинність аналізують одночасно з її наслідками. Визначальними є такі з них:

- кількість жертв злочину;
- розмір матеріальних збитків, що охоплює й втрачену вигоду;
- кримінальна ураженість різних соціальних груп (питома вага серед них осіб, які вчиняли і вчиняють злочини);
- соціальна занедбаність певної частини населення (поширення наркотизації в різних її виявах, бездоглядності та безпритульності, зокрема дітей із сімей злочинців, проституції, а також інших негативних соціальних відхилень, з якими пов'язана злочинність);
- кримінальна ураженість різних сфер життєдіяльності (наприклад, у період реформ 1990-х років 30–50 % підприємців безпосередньо працювали на злочинні формування) [2];
- ступінь кримінального впливу на державні структури, інститути громадянського суспільства і право, використання останніх в інтересах злочинної діяльності (чимало злочинних угруповань у низці регіонів діяли під прикриттям працівників правоохоронних органів різного рангу);
- зусилля лідерів злочинного середовища для проникнення у вищі ешелони законодавчої та виконавчої влади;
- розхитування цивілізованої, захищеної правом, ціннісно-нормативної системи суспільства, утвердження злочинної ідеології та психології;
- зниження рівня активності населення в протидії злочинності, пристосовування до неї та її правил.

У спеціальній літературі [3, с. 108–110] неодноразово здійснювали спроби впровадити універсальний критерій оцінювання якісно-кількісних показників злочинності. Учені-кримінологи вважали, що це сприяло б ефективному порівняльному оцінюванню злочинності в різні періоди.

Однак навіть у регіонах зі сприятливою кримінальною ситуацією необхідним постає подальше вдосконалення протидії злочинності, тому доцільно не усереднювати дані про неї, а враховувати особливості комплексу якісних і кількісних її характеристик. Під час дослідження виявлялося, що за порівняно благополучними загальними показниками кількості зареєстрованих злочинів у низці регіонів приховувався досить високий рівень економічної злочинності, а нижчим, ніж в інших

регіонах, був рівень злочинності, пов'язаної з пияцтвом. Саме завдяки цьому загальні показники злочинності зазначеного регіону, порівняно з іншими, були нижчими.

Метою аналізу злочинності є вдосконалення протидії їй шляхом визначення основних її напрямів, чіткого формулювання цілей, складання програм їх забезпечення, удосконалення запобіжної та правоохоронної діяльності. Тому вивчення окресленої проблематики постає багатоаспектним [4, с. 779].

Не можна ототожнювати оцінювання рівня злочинності й діяльності правоохоронних органів з протидії злочинності. Рівень і динаміка злочинності визначаються загальними соціальними умовами, що не завжди залежать від правоохоронних органів, а отже, зниження рівня злочинності – це не завжди успіх лише правоохоронних органів.

Актуальним є завдання щодо поглибленого аналізу причин зміни кримінальної ситуації. Водночас характеристики злочинності підлягають обліку під час аналізу роботи органів прокуратури, суду, поліції та інших правоохоронних органів.

Досліджуючи злочинність, важливо не лише виявляти найпоширеніші характеристики, спільні для злочинності різних регіонів, представників різних соціальних груп, різних видів злочинності, а й ураховувати відмінності, особливості, для того щоб диференціювати злочинність і, ураховуючи ці особливості, забезпечувати послідовну практичну діяльність.

Потрібно також зважати на одиничне, неповторне в генезисі злочинності, після чого з'ясовувати її сутність. Неповторне може бути результатом випадкового збігу обставин, і тоді під час аналізу злочинності як масового явища ним можна знехтувати. Водночас це неповторне і несподіване може бути виявом нової тенденції. Якщо в досліджуваній період у регіоні було вчинено один злочин, не цілком типовий за мотивацією, об'єктом посягання, способом злочинної діяльності, його слід ретельно проаналізувати. Зазначене надасть можливість своєчасно виявити нові явища злочинного світу і вжити заходів для припинення небажаних змін. Інакше ці зміни будуть виявлятися дедалі виразніше, і до протистояння з ними не вдасться підготуватися завчасно.

Джерелами інформації про злочинність є:

1) статистичні звіти прокуратури, поліції, інших правоохоронних органів;

2) статистичні картки первинного обліку;

3) показники соціально-економічної, соціально-демографічної та іншої статистики (наприклад, для обчислення коефіцієнтів злочинності потрібні відомості про чисельність населення, зокрема різного віку);

4) дані про інші правопорушення: пияцтво, алкоголізм, наркоманію, проституцію тощо, які містяться в матеріалах як державної, так і відомчої статистики (МВС України, Міністерство юстиції України тощо);

5) дані узагальнення кримінальних проваджень (справ), матеріалів і заяв про злочини;

6) результати вивчення суспільної психології, правової свідомості, громадської думки про злочинність і протидію їй;

7) дані опитувань засуджених, осіб із контрольної групи, представників різних соціальних груп населення;

8) результати спостережень кримінологів;

9) результати експериментів, якщо їх проводили.

До статистичних звітів правоохоронних органів належать:

– статистична картка на виявлені кримінальні правопорушення (форма 1);

– статистична картка про заподіяну шкоду, результати її відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності (форма 1.2);

– статистична картка на особу, яка вчинила кримінальні правопорушення та яку підозрюють у їх учиненні (форма 2);

– статистична картка про рух кримінального провадження (форма 3);

– талон-повідомлення про прийняття до розгляду та довідка про наслідки розгляду кримінального провадження судом (форми 5, 6), а також інші форми, які містять відомості про потерпілих, рецидив, матеріальні збитки, мотиви злочинів тощо;

– звіти за формами № 1-СП та № 1-СЛМ (надають до відділу статистичної інформації та аналізу управління статистики, організації та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань [5], органів прокуратури за допомогою комп'ютерного програмного комплексу «Єдина система статистики та аналізу роботи органів прокуратури України» та використання в роботі сучасних інформаційних технологій, засобів електронного зв'язку). Слід ретельно вивчити вимоги до

єдиного обліку кримінальних правопорушень, які поширюються на: органи прокуратури (зокрема і військової), Національну поліцію України, Службу безпеки України, підрозділи податкової поліції. Зазначимо, що Інструкцію про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події затверджено наказом МВС України від 6 листопада 2015 року № 1377 [6].

Звітність МВС України містить низку статистичних показників та є базою для постійного контролю за роботою підрозділів й оперативного керівництва ними:

– єдиний звіт про злочинність (наказ МВС України від 16 січня 2008 року № 16);

– звіт про зареєстровані злочини і результати роботи (наказ МВС України від 16 січня 2008 р. № 16) – 1-А;

– звіт про виконання Закону України «Про боротьбу з корупцією» [7] (наказ Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державної судової адміністрації України, МВС України, Державної податкової адміністрації України «Про затвердження порядку обліку корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією», від 29 жовтня 2008 року № 58/560/795/679/99/-1/КОР) [7].

У зв'язку з набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України від 13 квітня 2012 року [8] було прийнято низку наказів, які регламентують зміни щодо звітності судів.

Так, наказ Державної судової адміністрації України «Про затвердження форм звітності щодо здійснення місцевими та апеляційними судами кримінального провадження» [9] від 21 листопада 2012 року № 158 запроваджує форми звітності № 1-1 «Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження», № 21-1 «Звіт судів апеляційної інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження».

У наказі Державної судової адміністрації України «Про затвердження форм звітності про стан судимості та склад засуджених» [10] від 14 листопада 2012 року № 153 передбачено «Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання» (форма № 6), «Звіт про склад засуджених» (форма № 7), «Звіт про неповнолітніх засуджених» (форма № 8).

Облік злочинності ґрунтується на реєстрації конкретних її виявів: фактів учинених злочинів; осіб, які вчинили ці злочини; жертв злочину та сум матеріального збитку, заподіяного злочинцями; організованих формувань. Однак сучасна статистика ці дані відображає вкрай неповно. Одне із завдань кримінології – розробити рекомендації щодо вдосконалення обліку злочинів.

Для того щоб висновки та рекомендації, запропоновані на підставі статистичного аналізу, мали об'єктивний, науково достовірний характер, слід дотримуватися таких вимог:

а) кількісний аналіз статистичних показників має ґрунтуватися на поглибленому знанні основних положень юридичної науки, які вивчають сутність явищ, їхні закономірності та взаємозв'язки;

б) досліджувана статистична сукупність має містити значну кількість одиниць, зібраних на великій території та за декілька років;

в) під час аналізу статистичного матеріалу потрібно використовувати не лише дані офіційної звітності, а й інші матеріали, отримані внаслідок спеціальних обстежень чи наукових, зокрема кримінологічних, досліджень;

г) у процесі вивчення правопорушень і пов'язаних із ними проблем слід урахувати матеріали інших галузей статистики (економічної, демографічної, охорони здоров'я тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляков К. И. Управление и право в период информатизации : монография / К. И. Беляков. – Киев : КВИН, 2001. – 308 с.
2. Разинкин В. С. Организованная преступность в период реформ / В. С. Разинкин // Вече. – 1997. – С. 87.
3. Фролова О. До проблеми інформаційно-методичного забезпечення кримінологічних досліджень / О. Фролова // Право України. – 2003. – № 5. – С. 108–110.
4. Швець М. Система інформатизації у правовій сфері / М. Швець // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2. – С. 779–781.
5. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань [Електронний ресурс] : наказ Генеральної прокуратури України від 6 квіт. 2016 р. № 139. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>. – Назва з екрана.
6. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 6 листоп. 2015 р. № 1377. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>. – Назва з екрана.
7. Про затвердження порядку обліку корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією [Електронний ресурс] : наказ Генеральної

прокуратури України, Служби безпеки України, Державної судової адміністрації України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України від 29 жовт. 2008 р. № 58/560/795/679/99/-1/KOR. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/MVS083.html. – Назва з екрана.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана.

9. Про затвердження форм звітності щодо здійснення місцевими та апеляційними судами кримінального провадження [Електронний ресурс] : наказ Державної судової адміністрації України від 21 листоп. 2012 р. № 158. – Режим доступу: <http://old.court.gov.ua/dsa/14/N1582012>. – Назва з екрана.

10. Про затвердження форм звітності про стан судимості та склад засуджених [Електронний ресурс] : наказ Державної судової адміністрації України від 14 листоп. 2012 р. № 153. – Режим доступу: dsa.court.gov.ua/userfiles/nakaz153.doc. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Beliaikov, K.I. (2001). *Upravlenie i pravo v period informatizacii [Management and law in the period of informatization]*. Kiev: KVIN [in Russian].

2. Razinkin, V.S. (1997). Organizovannaia prestupnost v period reform [Organized crime in the period of reforms]. *Veche, Veche* [in Russian].

3. Frolova, O. (2003). Do problemy informatsiino-metodychnoho zabezpechennia kryminolohichnykh doslidzhen [The problem of informational and methodological support of criminological research]. *Pravo Ukrainy, The law of Ukraine*, 5, 108-110 [in Ukrainian].

4. Shvets, M. (2003). Systema informatyzatsii u pravovii sferi [Information system in the legal sphere]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy, Journal of the Academy of Sciences of Ukraine*, 2, 779-781 [in Ukrainian].

5. Nakaz Heneralnoi prokuratury Ukrainy pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok vedennia Yedynoho reiestru dosudovykh rozsliduvan: vid 6 kvit. 2016 r. No. 139 [Order of the General Prosecutor's Office of Ukraine on approval of the Regulation on the procedure for conducting the Unified Register of Pre-trial Investigations from April 6, 2016, No. 139]. (n.d.). *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16> [in Ukrainian].

6. Nakaz MVS Ukrainy Instruksiiia pro poriadok vedennia yedynoho obliku v orhanakh politsii zaiaiv i povidomleni pro vchyneni kryminalni pravoporushennia ta inshi podii: vid 6 lystop. 2015 r. No. 1377 [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine Instruction on the procedure for keeping unified records in police offices statements and reports of criminal offenses committed and other events from November 6, 2015, No. 1377]. (n.d.). *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15> [in Ukrainian].

7. Nakaz Heneralnoi prokuratury Ukrainy, Sluzhby bezpeky Ukrainy, Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy, Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, Derzhavnoi podatkovoi administratsii Ukrainy pro zatverdzhennia poriadku obliku koruptsiinykh dian ta inshykh pravoporushen, poviazanykh z koruptsiiei: vid 29 zhovt. 2008 r. No. 58/560/795/679/99/-1/KOR [The order of the General Prosecutor's Office of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the State Judicial Administration of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the State Tax Administration of Ukraine on

approval of the procedure for the accounting of corruption offenses and other offenses related to corruption from October 29, 2008, No. 58/560/795/679/99/-1/KOR]. (n.d.). *search.ligazakon.ua*. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/MVS083.html [in Ukrainian].

8. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: vid 13 kvit. 2012 r. No. 4651-VI [The Criminal Procedural Code of Ukraine from April 13, 2012, No. 4651-VI]. (n.d.). *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].

9. Nakaz Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy pro zatverdzhennia form zvitnosti shchodo zdiisnennia mistsevymy ta apeliatyynymy sudamy kryminalnoho provadzhennia: vid 21 lystop. 2012 r. No. 158 [Order of the State Judicial Administration of Ukraine on approval of forms of reporting on the implementation by local and appellate courts of criminal proceedings from November 21, 2012, No. 158]. (n.d.). *old.court.gov.ua*. Retrieved from <http://old.court.gov.ua/dsa/14/N1582012> [in Ukrainian].

10. Nakaz Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy pro zatverdzhennia form zvitnosti pro stan sudymosti ta sklad zasudzhenykh: vid 14 lystop. 2012 r. No. 153 [Order of the State Judicial Administration of Ukraine on the approval of forms of reporting on the status of convictions and the composition of convicted persons from November 14, 2012, No. 153]. (n.d.). *dsa.court.gov.ua*. Retrieved from dsa.court.gov.ua/userfiles/nakaz153.doc [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 04.10.2017

Dzhuzha O. – *Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Chief Research Fellow of the Scientific and Research Work Unit of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine*

Analysis as a Compound Part of Prognosticating and Programming Measures of Combating Crime in the Region

The analysis of crime should be promising and not limited to fixing its past states, but to give grounds for its forecast in general and individual crimes in particular. Forecasting is necessary for programming crime prevention activities.

It is important to ensure the purposefulness of analytical activity, to correctly define its objectives, to formulate initial hypotheses, to put this analysis to a certain level and to remain ready to receive new, even unexpected, unprogrammed data.

The basis for assessing the state of crime when comparing different regions or crime of different periods is the complex of

external and internal characteristics of crime, and not only data on its general prevalence.

Crime is analyzed simultaneously with its consequences. The following most obvious of them are taken into account:

- number of victims of crime;
- the size of the material damage, including lost profits;
- criminal anxiety of different social groups (proportion of those who commit and committed crimes);
- social deprivation of a certain part of the population (the spread of narcosis in its various manifestations; homelessness and homelessness, including children from the families of criminals, prostitution, as well as other negative social deviations with which criminality is closely interrelated);
- criminal defeat of various spheres of life;
- degree of criminal influence on state structures and institutes of civil society, on the right, use of the latter in the interests of criminal activity (many criminal groups in a number of regions acted under the guise of law enforcement officers of various rank);
- the efforts of leaders of the criminal environment from the penetration of its representatives in the higher echelons of legislative and executive power;
- the loosening of civilized, protected by law, value-normative system of society, the spread of criminal ideology and psychology;
- decrease of population activity in confronting crime and adapting it to a certain layer of individuals.

In special literature repeated attempts to introduce some one general quantitative indicator as a universal criterion for assessing the state of affairs in terms of qualitative and quantitative indicators of crime. Criminologists believed that this would be important in a comparative evaluation of crime in different periods.

However, if we proceed from the fact that in regions with a favorable criminal situation it is necessary to further improve the fight against crime, that crime is a complicated, diverse phenomenon, it is advisable not to averify the data about it, but to keep in mind the features of the complex of qualitative and quantitative characteristics of crime. In surveys, for example, it turned out that relatively well-off general indicators of the number of registered crimes in a number of regions concealed very high economic crime. But the crime associated with drunkenness was

lower than in other regions. Due to this, the overall picture of crime looked better in comparison with the region.

Of course, the purpose of the analysis of crime is to improve the fight against it, based on the allocation of its main directions, clear statement of objectives, drafting programs for their provision, improvement of preventive and law enforcement activities. Accordingly, the study of crime is multidimensional.

It is impossible to identify the assessment of crime and assess the activities of law enforcement agencies in the fight against crime. The state and dynamics of crime are determined largely by the general social conditions, and not always depend on law enforcement agencies. Accordingly, the reduction of crime – this is not always the success of only law enforcement agencies.

An in-depth analysis of the reasons for changing the criminal situation is always needed. At the same time, characteristics of crime, of course, are subject to accounting when analyzing the work of the prosecutor's office, the court, police and other law enforcement agencies. Undoubtedly, the activity of these bodies has a significant impact on crime. What is, for example, an undisclosed crime? This is the presence of the offender in freedom and often a series of new crimes.

In the study of crime, it is important not only to find the most common characteristics that are similar to the crime of different regions, representatives of various social groups, different types of crime, but also take into account differences, peculiarities in order to differentiate crime and, taking into account these features, to ensure consistent practical activities.

Crime accounting is based on the registration of its specific manifestations: the facts of the committed crimes; persons who committed these crimes; the victims of the crime and the amount of material damage caused by the crimes; organized formations. However, current statistics reflect this data very poorly. One of the tasks of criminology is to give recommendations on improving the accounting of crimes.

In order for the conclusions and recommendations made on the basis of statistical analysis to be objective, scientifically valid, the following requirements must be met:

a) quantitative analysis of statistical indicators should be based on a thorough knowledge of the main provisions of legal science, studying the nature of a phenomenon, its patterns and relationships;

b) the statistical population to be studied should consist of a fairly significant number of units collected in a large area and for several years;

c) the analysis of statistical data necessary to use not only the official statements and other material obtained through special surveys or research, including criminological research;

d) the study of crime and related issues to consider materials other statistical areas (economic, demographic, health, etc.).

Keywords: crime analysis, forecasting and programming of measures to combat crime, social neglect, criminal damage, criminal situation, statistical records, statistical maps, statistical analysis.